

Nr 590

Av herr Svärd m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag.

I proposition nr 171 hemställer Kungl. Maj:t om riksdagens godkännande av framlagda förslag till fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag. I anledning härav vill vi till en början påpeka att vi i princip vidhåller vår ståndpunkt från år 1955 då vi i motion (I:533) hemställde att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 192 angående statlig inlösen av stamaktierna i berörda bolag och där vi framhöll att Kungl. Maj:t i stället borde upptagit fria och förutsättningslösa förhandlingar med företrädare för TGO i syfte att på grundval av gällande malmavtal nå förändringar eller tillägg däri, vilka med hänsyn till substansminskning, framtida arrende-förhållanden eller till eljest föreliggande omständigheter kunde anses motiverade.

Vad som därefter har inträffat synes oss ha visat att staten genom frivilliga förhandlingar på jämställd fot med likställd part skulle ha ernått allt som rimligen kunnat begäras för att tillgodose det allmänna intresset i detta företag, som utnyttjar och förvaltar en av våra största naturtillgångar. Mot de invändningar, som framfördes från vårt håll och som delades av sakkunniga inom området, beslöt emellertid riksdagen i princip att inlösen skulle ske, vilket i främsta rummet synes medföra två konsekvenser. För det första kommer statsverket att under en följd av år belastas med betydande kostnader och ränteutgifter. För vart och ett av åren 1957—1961 kommer enbart ränteutgifterna till TGO att i genomsnitt belöpa sig till ca 30 milj. kronor. För det andra betyder statsövertagandet att risker skapas för att organisationens effektivitet försämras, speciellt i fråga om försäljningen på utlandet av den för vår utrikeshandel avgörande järnmalmen. Även om den nu ingångna överenskommelsen innebär att ett visst samarbete kommer att äga rum även i fortsättningen mellan staten och de tidigare enskilda intressenterna i LKAB, torde det stå utom allt tvivel att en enhetlig organisation varit säkrare och smidigare.

I det nuvarande läget torde det emellertid vara praktiskt omöjligt att få

det redan fattade beslutet om inlösen av stamaktierna omprövat. Det uppnådda förhandlingsresultatet synes i varje fall innebära att en bättre lösning åstadkommits än den som tidigare debatterats — två från varandra helt fristående företag.

När det gäller att bedöma den nya organisationen och dess verkningar för malmkommunerna och Norrbottens läns landsting, synes det oss vara en uppseendeväckande brist i frågans handläggning att inte berörda parter i Norrbottens län fått ta del av de utredningar som ligger till grund för propositionen och yttra sig över dessa. Visserligen har dessa instanser trots detta av eget initiativ och i eget intresse framfört sina mycket väsentliga och tungt vägande synpunkter, men man bör dock fördenskull inte underlåta att påtala denna brist på förståelse från statsmakternas sida för de lokala intressena. Förfarandet är så mycket mera anmärkningsvärt som i proposition 1955/192 dåvarande finansministern framhöll vilka fördelar för malmkommunerna som ett statligt övertagande av stamaktierna i LKAB var avsett att medföra.

Inte minst vid behandlingen av lokaliseringsfrågan vid innevarande års riksdag har man hävdat uppfattningen att man måste ta hänsyn både till angelägenheten av att skapa administrativa och ekonomiska centra utanför huvudstaden och till önskvärldheten av att nå en så rättvis fördelning som möjligt av skatteunderlaget. Också mot bakgrunden härav är det beklagligt att departementschefen inte tagit större hänsyn till de lokala synpunkterna.

Konstruktionen av samarbetet mellan LKAB och TGO innebär att det vid sidan om LKAB skall bildas ett försäljningsbolag, som för såväl TGO som LKAB skall handha de löpande uppgifterna i fråga om malmförsäljningen. På försäljningsbolaget torde i främsta rummet ankomma att bevaka marknaden, att hålla kontakter såväl med malmköparna som med de utländska dotterbolagen och att i övrigt företräda säljarintressena. Så långt ifrån att försäljningsbolagets belägenhet i Stockholm — vilket i och för sig är uppenbart nödvändigt — skulle vara ett skäl för att förlägga även LKAB:s huvudkontor dit, såsom i propositionen hävdas, kan det tvärtom sägas att genom det självständiga försäljningsbolagets tillkomst de enda väsentliga skälen, de försäljningstekniska, för att förlägga LKAB:s huvudkontor till huvudstaden blivit undanröjda. I allt väsentligt torde nämligen behovet av direkta kontakter i huvudstaden kunna hänföras till försäljningsfrågornas riktiga handhavande, och från dessa uppgifter har LKAB:s huvudkontorsorganisation genom den valda lösningen blivit befriad. För LKAB:s blivande huvudkontor torde helt andra uppgifter vara de väsentliga, nämligen att ordna produktionen och transporterna så effektivt som möjligt, att därvid hålla en fortgående kontakt med myndigheter och enskilda i de av produktionen närmast berörda delarna av landet och att i övrigt följa vad som till-

drager sig på arbetsplatserna och i de kommuner där dessa ligger. Övervägande skäl synes oss därför tala för att det nya malmbolaget får sitt huvudkontor förlagt till Norrbotten, vilket ju också medför att Norrbottens län och de närmast berörda kommunerna får ett större och säkrare skatteunderlag, något som mot bakgrund av kommunalskattens relativa höjd i detta län är särskilt väl motiverat.

När det gäller att tillförsäkra Norrbottens län och de berörda kommunerna reellt inflytande i bolaget har departementschefen tillmötesgått dessa önskemål endast så långt att en ledamot och en suppleant skall vara bosatta i Norrbottens län och väl förtrogna med förhållandena därstädes. Det är beklagligt att kommunernas framställningar i andra hänseenden avslås utan närmare utredningar och därtill med mycket knapphändig motivering.

I detta sammanhang kan vi inte underlåta att särskilt beröra de förhållanden som har samband med fraktavtalet rörande transporten av malm på järnvägen Luleå—Riksgränsen. Som bekant gäller för närvarande att LKAB utöver de i avtalet stipulerade fraktsatserna har att erlagga s. k. fraktökning, beräknad i förhållande till malmens försäljningspris i utskeppningshamnen. Med de höga malmpriser, som särskilt under senare år varit rådande, har enbart fraktökningen kommit att uppgå till väldiga belopp; den belöpte sig 1953 till ca 105 milj. kronor och utgår för närvarande med ca 80 milj. kronor per år. Samtidigt torde SJ:s nettovinst — efter avskrivningar på återanskaffningsvärdet och en förräntning av det i banan nedlagda kapitalet med inte mindre än 9 procent — uppgå till i stort sett samma belopp som den erlagda fraktökningen. Eftersom denna emellertid är en avdragsgill kostnad för LKAB och då SJ icke betalar kommunalskatt för trafikinkomster har malmkommunerna och landstinget undandragits de skatteintäkter som under normala förhållanden skulle ha hänflutit från dessa summor.

Departementschefen förutskickar att frågan om ett nytt fraktavtal skall göras till föremål för överläggningar mellan det statliga malmbolaget och statens järnvägar. Som vägledning för dessa överläggningar bör enligt vår mening riksdagen göra ett uttalande av den innebörden dels att hänsyn skall tagas till de berörda kommunernas intressen, dels att avtalet innan det slutligt träffas skall underställas riksdagen.

I detta sammanhang kan vi inte underlåta att påtala det förhållandet att leveranser av järnmalm från LKAB och Bergverksaktiebolaget Freja till Norrbottens järnverk aktiebolag intill en årlig kvantitet av 500 000 ton skall ske till självkostnadspris, vilket innebär att NJA årligen erhåller subventioner till betydande belopp. Det synes oss vara principiellt oriktigt att ett statligt bolag subventionerar ett annat dels därför att någon klar bild därigenom av de olika företagens lönsamhet ej erhålles, dels därför att de berörda kommunernas intressen av rättvisa skatteinkomster åsidosättes. Enligt vår mening bör frågan angående villkoren för leverans av malm till NJA göras

till föremål för utredning med syftemål att åstadkomma ett förslag till leveransavtal som innebär att varje företag skall redovisa de faktiska inkomsterna resp. kostnaderna. Skulle härigenom det läget uppkomma att NJA:s driftresultat försämrades i så hög grad att kapitaltillskott skulle bli erforderliga, bör denna fråga i vanlig ordning underställas riksdagen. I händelse att det efter en sådan utredning skulle befinnas att det nuvarande leveransavtalets konstruktion bör bibehållas, är det enligt vår mening angeläget att i de berörda företagens räkenskaper klart redovisas vilka intäkts- resp. kostnadsminskningar detta skulle medföra.

I samband med det nya avtalets ikraftträdande kommer de tidigare bundna avskrivningsreglerna att upphöra att gälla, vilket ger möjlighet till betydande engångsavskrivningar och höjda kontinuerliga avskrivningsbelopp. Även om det ur företagsekonomisk synpunkt är fördelaktigt att det i samband med överlåtelsen göres betydande avskrivningar, måste enligt vår mening hänsyn tagas till malmkommunernas och landstingets intresse av att skatteunderlaget ej minskas. Vi förutsätter därför att departementschefens uttalande i propositionen om behörig hänsyn till kommunernas skatteunderlag skall leda till, att avskrivningar i oskälig omfattning ej kommer att äga rum.

I det yttrande som av Norrbottens läns landsting inlämnats till Konungen i anledning av organisationskommitténs betänkande har den tanken förts fram att malmkommunerna och landstinget skulle erhålla aktier i LKAB. Det synes oss skäligt att denna fråga ytterligare utredes för att utröna möjligheterna att åstadkomma praktiska lösningar som tillfredsställer alla parter.

Över huvud taget kan den till staten koncentrerade äganderätten till företaget ifrågasättas. Det är att märka att detta dels skapar risker för en alltför stor maktkoncentration, dels tömmer ut själva äganderätten på dess innehåll. Den föregående departementschefen har gjort gällande att företaget och naturtillgången tillhör svenska folket. Om denna deklaration skall ha någon mening borde den också komma till praktiskt uttryck. Olika vägar är här tänkbara.

Det har hävdats att inlösningssumman till TGO i sin helhet skulle kunna bestridas av inkomster, som härleder direkt eller indirekt från företaget som sådant. Vartefter inlösningssumman amorteras måste detta i varje fall till slut ske med medel som eljest skulle ha tillförts statens löpande inkomster och i motsvarande mån minskat behovet av skatteuttag. Detta borde kunna tagas till intäkt för ett krav från skattebetalarnas sida på att utfå den däremot svarande insatsen i form av aktier i LKAB. Frågan härom bör göras till föremål för närmare utredning.

Man kan vidare tänka sig att en viss del av aktierna i LKAB direkt försäljes till svenska folket, varigenom statens kostnader för inlösen i motsvarande mån skulle minskas. Även denna fråga bör utredas.

I detta sammanhang bör man ta med i bilden den utveckling i liknande fall som delvis redan skett och delvis är under diskussion såväl i Förenta staterna som i olika västeuropeiska länder. Man har under senare år kunnat märka en tilltagande benägenhet att finna former för ett på många händer spritt meddeläggande i större företag. Av speciellt intresse därvidlag är den diskussion som pågår i Österrike om former för »folkets ägande» av oljeförekomster och anläggningar för dessa förekomsternas utnyttjande. Genom att utge aktier med ett nominellt värde av omkring 200 schilling — 40 kronor — hoppas man kunna uppamma intresset för aktiesparande och bereda allmänheten möjlighet att förvärva aktier. För att möjliggöra största möjliga spridning av aktierna avser man att kungöra emissionen i dagstidningar och försälja aktierna icke blott i bank utan även på postkontor. Aktierna skall vara börsnoterade för att innehavaren alltid skall kunna fastställa deras värde. Av aktiestocken skall staten behålla 51 procent för att förhindra att en enskild intressent erhåller ett avgörande inflytande i företaget.

Vilken väg man än väljer för att sprida äganderätten till företaget måste ett huvudsyfte vara att söka få fler och fler människor intresserade av företagandets funktion och att hos dem skapa förståelse för aktieäggande, vilket kan komma att stimulera till aktieköp och därigenom främja det enskilda sparandet. Utredningen om äganderättsfrågans lämpligaste ordnande bör helst verkställas så skyndsamt att förslag kan föreläggas 1957 års riksdag. Exempelen från de stora försäkringsbolagen, som skapat olika typer av organisation för att trygga sina delägares medbestämmanderätt, bör kunna vara en av utgångspunkterna då det gäller att reglera aktieägarnas inflytande i bolaget inom ramen för en decentraliserad och demokratiserad äganderätt.

Det är anmärkningsvärt att detta problem icke varit föremål för de nu avslutade utredningarnas intresse trots vad som i saken förekommit i den offentliga debatten både inom och utom riksdagen.

Utöver det hittills anförda anser vi det nödvändigt att fästa riksdagens uppmärksamhet på vissa finansiella angelägenheter som har samband med inlösenbeslutets genomförande.

Erläggandet av lösensumman till TGO bör sålunda ske på ett sätt som är försvarbart ur allmän ekonomisk synpunkt. Utgiften är av sådan art att den bör finansieras lånevägen enligt vedertagen praxis. Det bör understrykas att finansieringen ej bör ske genom lån i riksbanken utan via den öppna kapitalmarknaden i fri konkurrens med övriga lånesökanden.

I propositionen föreslås, att vissa medel redan nu skall reserveras — å tilläggsstat för 1955/56 och å riksstat för 1956/57 — för ett framtida statslån åt malmbolaget. Principiellt sett bör statliga företag med avseende å omfattningen av sin investeringsverksamhet och möjligheterna att finansiera investeringar icke prioriteras. Ur den samlade effektivitetens syn-

punkt är det tvärtom ytterst väsentligt att det knappa investeringsutrymmet och de knappa resurserna på kapitalmarknaden utnyttjas under fri konkurrens på lika villkor mellan olika typer av företag. Detta är särskilt väsentligt i en tid då statsmakterna direkt och indirekt gör ingripanden i syfte att dämpa såväl investeringsviljan som möjligheterna till investeringar. Det kan t. ex. inte vara rimligt att i ett läge med hårda kreditrestriktioner, om vilka det klart utsagts att de skall drabba alla lika, göra undantag från restriktionerna för vissa företag enbart därför att dessa äges av staten.

Mot denna bakgrund finner vi oss böra yrka avslag på förslaget till avsättning av särskilda medel över budgetutjämningsfonden för innevarande och nästa budgetår. Vårt avslagsyrkande gäller emellertid endast den del av avsättningen som kan betraktas som normal statsinkomst, d. v. s. den del som utgör den statliga delen av vinsten i LKAB enligt nu löpande avtal mellan staten och TGO. I den mån den under fonden för statens aktier redovisade inkomsten under budgetåren 1954/55, 1955/56 och 1956/57 motsvaras av medel som normalt skulle ha fonderats — om inlösenbeslutet ej kommit emellan — så bör motsvarande belopp reserveras för att återföras till företaget. Till denna del är nämligen statsinkomsten att betrakta som ett av speciella orsaker till statsverket inlevererat internt företagssparande. Att detta bör återföras till företaget är självklart, under alla förhållanden för dem som hävdar att en förvandling av företagssparandet till statliga inkomster, vilket ju i betydande omfattning sker som en följd av den skärpta företagsbeskattningen, är samhällsekonomiskt felaktigt. I enlighet härmed synes avsättningen till budgetutjämningsfonden kunna begränsas till ett belopp av 50 milj. kronor för vart och ett av budgetåren 1955/56 och 1956/57. Yrkande härom kommer vi att framställa i motioner i anslutning till proposition nr 175.

Med stöd av vad ovan anförts hemställes,

att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 171 måtte

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om så skyndsamt utredning, att förslag kan föreläggas 1957 års riksdag,

dels i syfte att åstadkomma starkast möjliga spridning till medborgarna — skattebetalarna — av aktier motsvarande inlösningssumman till TGO,

dels rörande möjligheterna att bereda malmkommunerna ökat inflytande i bolaget,

dels angående borttagande av den nuvarande dolda subventionen från LKAB till Norrbottens järnverk och införande av en klar kostnadsredovisning inom resp. företag;

2. uttala

dels att huvudkontoret för LKAB fr. o. m. den 1 oktober 1957 bör förläggas till Norrbottens län,
dels att nytt fraktavtal mellan statens järnvägar och LKAB skall underställas riksdagens prövning.

Stockholm den 8 maj 1956

G. Svärd

Ragnar Bergh

Em. Birke

Nr 591

Av herr **Persson, Helmer**, och herr **Norling**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag.

(Lika lydande med motion nr 780 i Andra kammaren)

Stockholm den 8 maj 1956

Helmer Persson

Anton Norling

Nr 592

Av herr **Andersson, Lars**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag.

(Lika lydande med motion nr 784 i Andra kammaren)

Stockholm den 8 maj 1956

Lars E. Andersson
